

רשות להגיש את הרשימה המלאה עם כל הדוגמאות. לעניין eu – הדבר אינו פשוט. מדובר בשמות, שבכל לשון אירופית מבטאים אותם באופן שונה. במלים שאולות החלטנו שנבטא אי. אבל איך נכתוב שם הולנדי Leeuw (בערך: לָאוּ)? מדובר על שמות זרים, ולא על מלים שהתאזרחו בצורה מסוימת. ההחלטה הייתה לעניין העברית ולמלים מאוורחות בעברית, והיא אינה קושרת אותנו במלים שמבטאים בהן אוי, יו, אָב וכו'.

הא' ברודא: אני מציע, שבישיבה הבאה יובאו לנו לא רק דוגמאות, אלא גם ביטוס לכמה חידושים המוצעים כאן, מהם משונים ולא ברורים. ומסתבר שההצעה המתוקנת לא הגיעה בדואר לפני ישיבת המליאה. הרי למשל, עניין x שמוצע לכתבה – קס, בשעה שהאיות "כס" ("אלכסנדר") הוא המקובל מדורות. למה לבטל נוהג של אלפי שנים?

הא' בן-חיים: אני בטוח בוועדה שלא חשבה, שהיא תוכל להניח בישיבה אחת את דעת כל החברים. היא רצתה לפתוח את הדיון בחומר שהוא ארעי. אנו מודים לוועדה ולפרופ' רבין, שהביא את ההצעה. ברור, שיהיה לפנינו חומר מעובד. אפשר לצרף תצלומים ולהביא את התצלומים והדוגמאות לאחר הישיבות הבאות.

הא' אברמסון: בפסקה השלישית העניין אינו ברור. אין אנו מלמדים מורים, כיצד לבטא את האותיות, אלא מתארים בעברית את המבטא. אני מציע שינוי נוסח בעניין זה.

הישיבה התשעים וארבע

ביום א' בכסליו תש"ל בשעות 5-7 אחה"צ בבית נשיא המדינה.

הנוכחים: כב' נשיא המדינה הא' שיז שז"ר, כב' הרב הראשי ר' יצחק נסים, חברי האקדמיה ועובדיה, אורחים.

- סדר היום: א. דברי פתיחה – הא' בן-חיים
 ב. הרצאת הא' ברנגרין על "לשון הדיבור היהודית בגולה כמקור לחקר העברית"
 ג. ברכת נשיא המדינה.

א. הא' בן-חיים: ברשות כב' הנשיא, בעל הבית הזה, ברשות כב' הרב הראשי וברשות נשיא האקדמיה וחבריה והאורחים אני פותח את הישיבה התשעים וארבע של מליאת האקדמיה ללשון העברית, שהואיל כבוד נשיא המדינה לתת חסותו לה ולארח במעונו.

האקדמיה ללשון מתכנסת היום לישיבת-חג, ולא לישיבת מעשה ככל הישיבות שקדמו לה, ובה היא מבקשת לציין תאריך נכבד בהתפתחותו של המוסד העליון ללשון העברית בארצנו, והוא מלאות לו שמונים שנה. יותר משאנו מתכוונים לציין את גבורותיו של המוסד העליון ללשון, אנו מתכוונים לספר בגבורותיה של הלשון העברית ובחיל הרב שעשתה בפרק הזה, חיל שייתכן ואין משלו בלשונות ובעמים. ומקרה הוא, האומר דרשני, כי בעצם הימים האלה אנו חוגגים את גבורותיו של נשיא מדינתנו הנערץ. בכלל התכונות הנעלות שנתברך בהן נשיא מדינתנו, ודאי בולטת זיקתו הראשונית והאמיצה, זיקת סופר עברי לתרבות ישראל בכל גילוייה, וזיקתו ללשון העברית וכוחו בה הלא הם מן המפורסמות. תהי נא ישיבת חג זו גם הבעת ברכה והבאת מנחה לנשיא מדינתנו מאת האקדמיה ללשון העברית.

התחדשות הדיבור העברי לאחר שנדם בפי העם לשישים דורות ויותר והתפשטותה של הלשון העברית במשך שמונים השנים האחרונות על פני כל תחומי החיים שבמעשה, בעיון

וברגש, עד שנוכל לומר בלא שמץ של גזומה, כי שום רו של אדם בן זמננו לא אנוס לה – הלא הם מעשה כביר של תקומת ישראל בארצו. אין אפוא תמה, שהדיבור העברי המחודש, שהוא לנו טבע, דבר שבשגרה ובהרגל, מעורר השתוממות אף התפעלות בלבנו של הזר התוהה על יסודות חברתנו ומדינתנו. מדי פעם בפעם באים אל לשכות האקדמיה ללשון תיירים, סופרים ומלומדים, אנשי רדיו וטלוויזיה זרים, כדי לשמוע מפי "המקור הראשון" כביכול, כיצד קם הדבר ונהיה. ומבקרים מבני האומות שבאסיה ובאפריקה אף מבקשים ללמוד פרק בפיתוח לשון דלה ומצומצמת בשימושה ללשון רחבה כרוחב צורכי החיים בדורנו.

אין לך דבר מבליט יותר את גודל המעשה הזה מן התמורה שחלה בהערכת אנשי הרוח, ובעיקר בהערכת סופרים וחוקרי הלשונות את העברית כלשון מדוברת בימינו. בתחילתו של המעשה, כלפני שמונים שנה, רובם ככולם לא זו בלבד שהיו מפקפקים בהצלחתו, אלא אף היו כופרים בעיקרו ומקילים ראשם בו ואף מלעיגים על העושים. ואפילו זמן מה לאחר מכן, כלפני שישים שנה, כשהייתה העברית כבר נשמעת יום יום בחוצות ירושלים, יפו ובמקומות אחרים, אמנם בקול ענות חלושה, לא היסס סופר עברי מזהיר מלהתריע ואמר: "אבל לעשות את השפה העברית מדוברת במובן הרגיל זה לפי דעתי נמנע גמור. עוד לא אירע זה לשום שפה בעולם... כלי זכוכית שנשבר שוב אין לו תקנה, ושפה שחדלה התפתחותה הטבעית ופסקה להיות חיה בפי העם, תהיה לפי הדוגמאות ההיסטוריות שפה היסטורית, ספרותית, דתית, אבל לא שפה חיה עממית". ואמנם הדין עמו "לפי הדוגמאות ההיסטוריות". ובימינו מפעל בלשני נכבד בחוץ לארץ ראה לבחור בעברית של ימינו דווקא לצד לשונות מעטות שבעולם, כדי להדגים בה בחינות ותהליכים בלשון, מפני היות העברית "הדוגמה הבלתי רגילה ביותר של תחייה לשונית" – l'exemple le plus extraordinaire d'une renaissance linguistique.

הישג זה, השתרשותה הגמורה של העברית בעם שבארצו והקרנת השפעתה על פני כל תפוצות ישראל מטבע העניינים הוא הישגו של כל הציבור הדובר והכותב עברית, של כל יחיד ויחיד שבו. אבל אסור שתוסח הדעת, אלא אדרבה מצווה עלינו לזכור ולהוכיר תמיד אותו קומץ הראשונים שחוללו את המהפכה, אותם האנשים שנאבקו בהתמדה ובקשיות עורף, שהיא מסגולותינו, למען חידוש הדיבור העברי, והם לעתים משל ושניגה בפי נכבדים בדורם, סופרים ומלומדים. כי אותם הראשונים חשו בחושם ההיסטורי, כי "בחוגים האי-יהודיים האלה מביטים על ניצחון השפה העברית כעל הופעה פוליטית אופית, שעם קיומה והשפעתה צריך יהיה להתחשב בימים הבאים"; "ובגשנתנו עכשיו לברוא בארץ אבות בתי ספר עבריים, לקחנו עלינו לא רק עבודה פדגוגית חינוכית, כי אם תעודה מדינית גדולה, שממנה תוצאות חשובות לכל ענפי עבודתנו במזרח".

מתוך אותם הראשונים, שכרכו חלום חידוש עצמאות מדינית של עם ישראל במולדתו בחלום חידוש הדיבור העברי, יצאה לפני שמונים שנה יותר חבורת מניחי היסוד ל"מוסד העליון ללשון העברית" ואליעזר בן-יהודה בראשה בלהטו ובאמונתו, אף על פי שלא היה המתחיל, שכבר קדמו לו קודמים.

מתחילת ברייתו נועד "ועד הלשון", כך נתכנה המוסד כעבור שנים ממשנייה כמה פעמים שמותיו, לספק את צורכי הדיבור העברי המתחדש, ורבים גם רבים היו הצרכים שהדיבור הולידם. שתי פנים להם: ראשית, הצורך במלים ברורות ומוגדרות היטב להביע שמות ופעולות בחיי יום יום; שנית, לקבוע דרך ברורה שאינה משתמעת לכמה פנים של מלים נודעות מקדמת דנא ושל כללי דקדוק סותרים זה את זה, מהיות כל כלל סגולי לתקופת לשון מסוימת, אבל לפנינו כולם נתונים יחד במורשתנו הגדולה.

הלשון העברית הלא היא לשון תרבות עתיקת ימים, המשמשת בכתב ברציפות יותר משלושת אלפים שנים, מימי כתיבת המקרא ואילך. אף על פי כן, בהיותה עשירה בתחומים

שונים של הגות ורגש, הייתה כלפני שמונים שנה ענייה מאוד במלים שימושיות ברורות. על טעמו של הדבר עמד במיוחד אחד מנשיאיו הגדולים של ועד הלשון, חיים נחמן ביאליק, באמרו: "הלשון העברית שבבעבר נדחקה מן החיים ונעשתה רק ללשון הספר, אבדו לה מעיינות החיים של עצם החיים... עם ההפרדה מן החיים הממשיים אבד גם התוכן המיוחד של המושגים הממשיים, ונשאר רק התוכן הכללי הטיפוסי". ועניות זו, שעתים הייתה עניות מדומה בלבד, מפני שהגנו והטמון בספרות העברית לא נודע לדורות המאוחרים וטעון היה חשיפה, עניות זו, להתגבר עליה ביקשו מניחי היסוד של ועד הלשון וחבריו בדורות הראשונים.

כשאתה מעיין ברשימות המלים שהוצעו אז לציבור דוברי העברית ובזיכרונות הדברים הכוללים את הוויכוחים עליהן, אתה תמה, מה לא היה ידוע להם. הם לא ידעו, למשל, מה ההבדל בין "כותונת" ל"חלוק" בין "כובע" ל"כומתה" או בין "כומתה" ל"כיפה"; מה בין "רוטב" ל"מרק", מה זה "כעך" – ספק בא בתוספתא וספק אינו בא בה, אבל ישנו בירושלמי – ואיך אומרים בעברית "שטרודל", כלומר "כרוכית" בלשוננו; ואיך קוראים למאכל שוועד הלשון קראו "ריבה". אמנם כבר הוכח שהאסמכתא ל"תופיני רבה" שבתלמודים, אין בה ממש כל עיקר, אך האסמכתא על הלשון החיה הערבית, ^{مربى}, היא שהועילה להשרשת המלים בדיבור ולהבחין בינה ובין ה"מרקחת". וכשהיו רוצים לשים את הלשון העברית בפי תינוקות בגני-הילדים, מוסד חדש בחינוך העברי, היה צורך להציע לגנוות את המלה "קובייה" ולהעמיד על ההבדל שבין "קליעה" ובין "קמיטה" ולהמציא "מפית" ו"שעונית". וכשגדלו התינוקות והיה צריך ללמדם את פעולות החשבון הפשוטות ביותר, היה צורך להביע, למשל, את ההבדל שבין ^{מספר} ל"ספירה". אמת, מלת ^{ספירתך} נתונה בתהלים נו, ט (^{נדי ספירתך אֶתָּה שִׁמָּה דְמַעְתִּי בְנֹאדְךָ, הֲלֹא בְסִפְרֶתְךָ}), אבל בפירושה חלוקים החולקים, ומלת "ספרא" הייתה ידועה לתלמידי חכמים בלבד – כמוכן, כשם של מדרש הלכה, והם אולי לא היו מעלים על דעתם, שכמותה יכולה וצריכה להיות מלה רגילה הידועה לכל נער ונערה דוברי עברית. אין צריך להאריך את הדיבור ולהוכיח, שלא יכלו מחדשי הדיבור העברי לנהוג כדרך שנהג, למשל, ר' אברהם בן עזרא. הלה לא הבחין בין ^{מספר} ל"ספירה", או קרא ל"ספירה" אות, כיוון שלימד את מלאכת החשבון על ידי כתיבת המספרים באותיות. אבל הם הוכרחו לחפש מלה מתאמת שונה ממלת ^{מספר} הכללית, ואכן הציעו ^{ספירה}. ואמנם מאות, ואף אלפים של מלים, שהן הבסיס, הציבת הראשונה לדיבור עברי חי, היה צריך לספק למתחילים בדיבור העברי, להעלותן מן המקורות הספרותיים ולהגדירן לצורך החיים. וראה זה תמה, שבימים ההם לא רק הוצרכו להבחנה בין כובע לכיפה, אלא ביניהם לבין ^{מַנְבֵּעַ}, צילינדר בלעז, אולי משום שראו בניצחון השפה גם הופעה פוליטית! הם הוצרכו להעלות, ואולי הביטוי המכוון יותר הוא להוריד, את המלים מן הספרות אל החיים, ופעמים אף לברוא יש מיש, לא מן היש שבמקורות הספרותיים – כי לא נמצאו בהן – אלא מן היש שבכוחה של הלשון, הוא שרגילים אנו לקראו בשם חידוש. ודווקא דבר זה זכה לביקורת קשה, קטלנית, על שקומץ אנשים, שאיש לא קראם ואיש לא הסמיכם, נטלו רשות לעצמם להרחיב את הלשון. וכן הוצא שם רע למוסד שהוא "פבריקה" למלים (מלת "בית חרושת" לא נודעה אז). לא נעשה למוסד עוול גדול מזה, כי "מניחי הלשון" – כך קראו לראשוני ועד הלשון – ידוע ידעו אף הם את הסוד, כי (ואני מצטט את דברי מיכל פינס) "הגדולה שבמעלות למלה חדשה – אם איננה חדשה". לפני שלושים שנה עמד נשיא ועד הלשון דוד ילין והרצה לפני הציבור על הראשית ואמר בערך כך: קחו עיתון כלשהו ובו ידיעה או מודעה פשוטה כלשהו וסמנו בעיפרון את המלים, שלא היו בשעה שהחילוננו בפעולתנו, ותראו אם בכלל אפשר לכתוב עיתון עברי בלעדיו. ומה שהיה אמת לפני שלושים שנה הוא גם אמת לאמתה היום.

ומה שהוא נכון בהרחבת אוצר המלים וקביעתו הוא גופו נכון בתחום הדקדוק, אלא שקשה

יותר להדגיש בהרצאה המבקשת להיות כללית, ודיי שאזכיר, כי הם הסדירו את הכתיב המנוקד בשנת תרס"ד, והכתיב הנוהג היום והקרוי "דקדוקי" הוא מעשה ידיהם, וזה אינו בדיוק הכתיב כפי שאנו קוראים בו בתנ"ך. לפני שנה בערך קבעה האקדמיה ללשון על יסוד עבודה ממושכת מאוד של ועד הלשון את הכתיב שלא בניקוד, וכבר אישרו משרד החינוך לשימוש בבתי הספר, ובימים אלה סיימה ועדה שמינה משרד החינוך את עבודתה והציעה את דרכי הגשתו בבית הספר, וזו רק פרשה אחת, קשה אמנם, במערכת כללי הדקדוק העברי שהמוסד העליון ללשון טרח וטורח לעשותם מוסדרים ומכוונים לצורכי הלשון החיה.

כהיום הזה נעשית מלאכת ההסדרה והקביעה בלשון, וזו מלאכה הצריכה לחכמת העבר ולהבנת חיי ההווה, באמת-מידה אחרת משיכלו לעשות הראשונים, ואולי מותר אף לומר בהעמקה יתרה משהייתה אפשרית להם, כי הרבה מספרי השימוש, מילונים מדעיים וקונקורדנציות לא היו לפניהם, והרבה מן המקורות הספרותיים הכתובים עברית לא היו נתונים לפניהם בשום צורה, וכל שכן במהדורות מדעיות הראויות לשמן. בשעה זו האקדמיה ללשון מקיימת כ-30 ועדות מומחים, המכניות את החומר לדיונה של מליאת האקדמיה. המתבונן ברשימת הוועדות למונחים הפועלות באקדמיה ובנושאים המעסיקים הרבה את מליאותיה, ייווכח, שכמו בימים ההם גם היום מתן מונחים קבועים לריאליה הוא ראש דאגותיה של האקדמיה, אלא ששוב לא ידובר בכובע ובכומתה ובריבה ובכונן אלה, אלא במונחים לחלקי מכוונת ואווירונים ונתונים בעיבוד המחשב, לאלקטרוניקה ולהרבה כיוצא באלה. אך דומה אני, שיש ועדה אחת הפועלת מאז קיום ועד הלשון, והיא ועדה לתרבות הגוף. יותר משתמצאו בזיכרונות הדברים שלה, יודעים לספר עליה שני אנשים, נשיא האקדמיה ללשון פרופ' טור-סיני, שהיה חבר בה כלפני ששים שנה, והא' צ' נשרי, שהיה חבר בה אולי עוד לפני כן, והוא חבר בה גם היום. שאר חבריה התחלפו. אבל לא עוד קומץ אנשים, וועדות ועדות, יש להם הסמכות לקבוע בלשון הלכות, אלא האקדמיה במליאתה, וזהו חידוש, שנחחד משהסמיכה הכנסת את המוסד העליון ללשון, ורק אותו, לקבוע הלכות המחייבות את מוסדות המדינה.

ועלי לציין, שחוף לחבר העובדים המדעיים והאמרכליים של האקדמיה (יש בה 26 עובדים מדעיים ו-10 עובדים אמרכליים המשמשים את העבודה המדעית והשימושית) נעשית כל עבודת האקדמיה בהתנדבות. ומתנדבים לא רק חברי האקדמיה אלא עשרות בעלי מקצועות, מאנשי האוניברסיטאות, הטכניון, מכון ויצמן, צבא הגנה לישראל ומוסדות אחרים וכן אנשי מקצועות פרטיים. מספרם של אלו מגיע ל-90 בערך, מלבד אותם כמאה אנשים המשתפים עצמם במתן תשובות לחוזרים בכתב ומסייעים בכך לאקדמיה. אנו זוכרים זאת ומוזכרים בתודה.

בעלי המקצועות הללו הם גם בחינת צינורות ועורקים, שדרכם האקדמיה ללשון מזרימה קביעותיה בלשון לכלל הציבור, כמובן נוסף על מה שהיא מפרסמת אותם בפרסומיה הרשמיים.

ועד הלשון נוצר לספק את צורכי הדיבור העברי המתחדש. הוא נוצר למען ההווה שבלשון, ומעשה האקדמיה ללשון אף הוא בהווה ולהווה – אבל פניה לעתיד. ויתרה האקדמיה ללשון העברית – שהיא יורשתו של ועד הלשון בחומר וברוח – במה שנטלה על עצמה להגשים את שאיפתם של הראשונים, מיסדי ועד הלשון (ושל ראשוני הראשונים ממיסדי "חכמת ישראל"), והיא לעשות כנאמר בתקנון של האקדמיה ובהסכם לחוק האקדמיה ללשון:

"לכינוס ולחקירתו של אוצר הלשון העברית לכל תקופותיה; לעשות לחקירת מבנה הלשון העברית, תולדותיו וגלגוליו".

לקיים את הנאמר החלה האקדמיה בהכנת המילון ההיסטורי של הלשון העברית,

שתכליתו להציע תולדותיה של כל מלה עברית מיום התגלותה בלשון ועד לשימושה בימינו. לצורך זה מוקם והולך באקדמיה ללשון ארכיון רחב מידות, המיוסד על עיבוד המקורות הספרותיים בין על פי כתבי יד ובין על פי דפוסים. ארכיון זה כבר עתה ניכר שהוא עתיד להתפתח למרכז התייעוד ללשון העברית, מרכזו יהא בכוחו לספק ידיעות בענייני הלשון העברית לפי בחינותיה השונות, לחוקרי הלשון העברית ולחוקרי תרבות ישראל בכלל. מרכז זה עשוי להשתית את עבודתה השימושית של האקדמיה על בסיס איתן ולהנחותה מתוך פרספקטיבה היסטורית רחבת אופקים.

שמונים שנה חלפו משעה שהחלו מייסדי ועד הלשון בפעולתם לחידוש הדיבור העברי. עושר רב עשתה הלשון במשך ימים אלה: אפשר לומר, כי אמנם כבר נתמלא הצורך הדחוף במלים ובכלי-לשון להבעת עולמנו; וגדולה מזו: נפשות הרבה עשתה הלשון, והן ציבור גדול של דוברי העברית, שכשר לחדש לעצמו מלים למאות בכוח חיוניותה של הלשון מכוח טבעה וטבעיותה. אם יבוא אפוא אדם ויבקש, שייאמר לו בדרך קצרה, מה תפקידו ומה שאיפתו של המוסד העליון ללשון העברית בימינו, דומה אני שלא אטעה באמרי:

עיקר שאיפתו הוא לגשר בין צורכי הלשון העברית החיה, היונקת השראה והשפעות מלשונות תרבות שונות, השונות ממנה באופיין ובדרכי הבעתן, ובין מורשתנו רבת הימים ועמקת השרשים.

פתיל ההתפתחות הטבעית של העברית קופד למשך דורות מרובים; במקום שעמדה ההתפתחות מאליה, שם בא ועד הלשון בעבר והאקדמיה ללשון בהווה ומפתחת במכוון, מוציאה את שהיה בכוחה של הלשון אל הפועל, חושפת את שהיה גנוז בה ומעוררת מה שהיה רדום בה.

מלאכה זו אינה קלה ואינה נעשית בלא כישלונות. ויש לציבור, וקודם כול יש לה למדינה, לעזור לאקדמיה ללשון שתמעט כישלונות ותרבה הישגים.

כבר אמרתי, הישגיה העצומים של העברית הם הם הישגיו של הציבור הדובר והכותב עברית. אבל אולי מותר לו למוסד העליון ללשון לחשוב, שכלשהו מהישגיה הכבירים של העברית הם אף הישגיו.

הא' ברגרין מרצה על

לשון הדיבור היהודית בגולה כמקור לחקר העברית 1

כבר בראשית דרכו בעריכת מילון העברית הישנה והחדשה עמדה לפניו אליעזר בן-יהודה בעיית ההגייה והניקוד של מלים בלשון חכמים ובלשון שלאחריה, שאין עליהן מסורת קריאה וניקוד קבועה, כגון השם אבבית, הנמצא במדרש במספר מועט, או בלורית, גודגדניות, וכיוצא באלו. קשה שבעתיים היתה בעית המלים שמציאותן מרובה, במשנה, בתלמוד ובתפילות שגורות, שהעם אינו נוהג בקריאתן לפי הדקדוק הרשמי, המכיר ומלמד רק את תורת לשון המקרא ואת ניקודו.

כמה דיואות נשפכו, למשל, על צורת השם אִיבְרִים בל"ר, שאינה מתאימה לשם בל"י אִיבְר, ולפי דקדוק המקרא הריבוי הוא אִיבְרִים בחטף פתח, ולכן טעה בה ר' יעקב עמדין והחליט, שהיחיד הוא אִיבְר, צורה הנוגדת למה שמקובל מדורי דורות בכל העדות.

צירוף אחד בלשון חכמים העסיק מדקדקים בימי הביניים ובדורנו, הצירוף עשרת הדיברות. לשון יחיד של שם זה מהו? לפי דעתם ישנן שתי אפשרויות: דְּבָרָה במשקל נְדָבָה או

1. הרצאה זו נתפרסמה מעובדת ומורחבת ב"לשוננו" לר', עמ' 165-171.

דְּבָרָה בַּמִּשְׁקָל דְּמָעָה, ולפי שני משקלים אלו אין לומר אלא הַדְּבָרוֹת. יתר על כן: א"א לצרף עשרת לשם בלשון נקבה, ויש לומר עֶשֶׂר הַדְּבָרוֹת. מטעמים אלו פסק מדקדק ומפרש פיוטים חשוב בראשית המאה הי"ג, ר' אברהם בר' עזריאל בעל ערוגת הבושם, וכתב: "האומר עשרת הַדְּבָרוֹת טועה". פוסל הוא בכך ביטוי הנמצא במאות מקומות בספרותנו הישנה, ושכל עדות ישראל משתמשת בו גם בלשונותיהן המדוברות.

בבעיות אלו וכיוצא בהן מצא לו בן-יהודה דרך נאותה. עד כמה שידו מגעת הוא משתמש במקורות ומביא בהערות את ויכותי המדקדקים ונותן ביבליוגרפיה המאפשרת למעיין לבדוק בעצמו את החומר. בשם דיברות ובצירופיו, שבוודאי התקשה בהם הרבה, נוהג הוא כאיש מדע אובייקטיבי. הוא מביא כמה מובאות שנמצא בהן עשרת הדברות, שני הדברות בכתוב הסרס"י, שתי מובאות שבהן דיברות מלא יו"ד, גם מובאה אחת מן התלמוד ובה לפי הדפוסים שבידנו דברות הראשונות, דברות האחרונות בלשון נקבה. בן-יהודה אינו מציע תיקוני טקסט, אף אינו מעלה על דעתו, שכל העם טועה בהגייה ואינו מנקד כהצעת נקדנים עשרת הַדְּבָרוֹת. ודאי אמר לעצמו בענוותנותו המדעית: מקוצר המשיג ועומק המושג אניה את הדבר כמו שהוא. ערך רב היה בעיניו למסורות של העדות, כמו שכתב בהקדמה למבוא הגדול.

היום מרובים יותר המקורות ללשון העברית שלאחר המקרא מאלו שהכיר בן יהודה. מלבד כ"י פרמה של המשנה, משניות מנוקדות ישנות, מחזורים וסידורי תפילה שנדפסו במשך חמש מאות שנה בכל התפוצות – ובשבילנו חשובים אלו שמלפני תקופת ההשכלה והוצאות עממיות שלא ננעה בהן יד מדקדקים מקראיים ומתקנים – מלבד ספרים אלו ישנם כעת כתבי-יד רבים וצילומי כתבי-יד מימי הביניים. חשיבות מרובה יש לכתבי-יד בניקוד בבלי של חלקים גדולים מן המשנה ושל הספרא מן המאה העשירית ולכ"י קאופמן של המשנה. לפי מקורות אלו נתברר, למשל, שהיחיד של עשרת הדיברות הוא דְּבָר. שם זה בניקודו נמצא כבר בספרא כ"י רומי, ובהגדה של פסח מנוקד בכ"י ישנים ובדפוסים בנוסח הספרדים: וירד מצרימה אנוס על פי הַדְּבָר, וכך אומרים הספרדים בליל הסדר עד היום.

מקור חשוב ביותר לחקר העברית הוא הביטויים העבריים שבלשונות הדיבור היהודיות של ארצות הגולה. בבעיה האחרונה שהזכרתי, בביטוי עשרת הדיברות מאשרות לשונות הדיבור את נכונות הקריאה המקובלת. המון העם אומר ביונית (יידיש) ובלאדינו עשרת הַדְּבָרוֹת.

ממקור זה ברצוני להביא כמה דוגמאות, ובעיקר מיונית. אלא אקדים מלים מספר על העברית שלאחר המקרא. למעלה מאלף שנים טיפחו כל העדות את לימוד התלמוד, ולימוד זה הגיע ישר מבבל אל היהודים שביססו ישיבתם באירופה בסוף האלף הראשון ובתחילת האלף השני. לפי האגדה הביא קארל הגדול בתחילת המאה התשיעית את ר' מכיר מבגדאד לנרבונה, והוא הניח את היסוד לישיבה הראשונה בדרום צרפת. אגדה אחרת מספרת, שר' משה בן חנוך, ראש הישיבה מייסודו של חסדאי אבן שפרוט בקורדובה במאה העשירית, היה מבין שבויים מחכמי בבל, שנפדו והגיעו דרך איטליה לספרד, ויש גרעין היסטורי באגדות אלה. גם היהודים אנשי הרינוס קיבלו את תורתם בעקיפין מחכמי בבל. עיקר לימודם ותרבותם של האשכנזים היה התלמוד, כמעט היחיד, ואוצר רב מן העברית נכנס ללשון דיבורם אל היונית (משערים שעשרים עד עשרים וחמישה אחוזים של לשון זו באה מן העברית), וביודית נשתמרה עפ"י ההגייה המקורית, שכן דיבור אינו ניתן לשינויים ע"י מעתיקים ומגיהים כדברים שבכתב.

נפנה עכשיו לדוגמאות, ובתחילה לשם טלית, הנפוץ הרבה בספרותנו הישנה ובלשונות הדיבור. בעברית החדשה שלנו אנו קוראים את השם טְלִית בסיומת המקראית – ית. בלאדינו

אומרים טְלִית־טְלִיתות בצירי (בארצות הבאלקאן היו מבטאים taledoth-taled), ואשכנזים אומרים ביוּדִית טְלִיתִים. ומהו לשון יחיד ביוּדִית? כלל זה נקוט בידך: התנועה האחרונה הבלתי מוטעמת של מלה אחר הברה מוטעמת מבליעים אותה ביוּדִית, ובמקומה יש תנועת מלמול עמומה. את התנועה האחרונה המקורית של שם עברי בלשון יודית לא נדע אלא מצורת הרבים. אומרים חֶכֶם, זָקֵן, גְּדוֹל, חֶסֶד ואין אנו יודעים מה היא התנועה האחרונה. מן הרבים חֶכְמִים, זְקָנִים, גְּדוֹלִים, חֶסֶדִים נדענה, וכן נלמד מן טְלִיתִים שהיחיד המקורי הוא טְלִית ולא טְלִית. החקירה מאשרת, שזו היא ההגייה בל"ח לפחות של אלף שנים: במשנה ובספרא בניקוד בבלי מן המאה העשירית מנוקד טְלִית בצירי (וכן מְטִלִית), גם בכ"ק של המשנה בצירי, ובסידורים ספרדיים עד ימינו טְלִית (בסידור תפלת החודש, היצאת יוסף חסיד, ירושלים, תשכ"ג, מִיִּיחַ טְלִיתו, שבת כ"ג, א), והמסורת האשכנזית-צרפתית שבכתב אינה שונה: במחזור וורמיזא משנת 1272 נמצא טְלִית, ובמאה השש עשרה כותב גם ר' אליהו בחור טְלִית בתשבי. לסימנת יִית במקום יִית המקראית יש עוד דוגמאות בניקוד הבבלי: חֲבִית על יד חֲבִית, גִּית על יד גוּת משורש גנה ובארמית בתרגומים בנוסחאות מְגִיִּיתָ, מְשִׁיִּיתָ, תַעֲנִי (= תענית).

דוגמא ממשקל הסגליים משורש ל"י: ביוּדִית ובשאר לשונות דיבור אומרים פְּלִי, פְּרִי בסגול ומלעיל. כמו כן נקרא הצלב ביוּדִית שְׁתִי וְעָרְב, ולא שְׁתִי וערב. משכילים ראו בצורות אלו שיבוש של מחוסרי ידיעה בדקדוק, והתנגדו גם למלה מְשִי, שיש להגותה לפי דעתם מְשִי. ניקוד סגוליים אלו בדפוסים חדשים וגם ישנים ובניקוד הבבלי וכן בכ"ק מאשרים את דיבור העם. קצת סגוליים נקביים משורשי ל"י צורתם בל"ח היא כצורת השלמים, וכן בלשונות הדיבור. אומרים ביוּדִית פְּרִיה כלומר פְּרִיה, פְּרִיה וְרְבִיה כלומר פְּרִיה וְרְבִיה, ולא פְּרִיה וְרְבִיה כדרישת מדקדקים. זהו ניקודם בניקוד הבבלי, במחזור וורמיזא, וכך קוראים גם ספרדים ותימנים. בלי ניקוד נמצא הכתיב בריה וכו', ביו"ד אחר האות הראשונה. ועוד שם במשקל שונה משל משקל המקרא: טְהָרָה. רחיצת הנפטר נקראת ביוּדִית טְהָרָה ולא טְהָרָה במשקל המקראי. כמו כן בלשונות דיבור אחרות. זה מלמדנו, שבל"ח משקל אחר לשם זה. הגייה זו מתאשרת בניקוד הבבלי, בספרא כ"ר. ברם במובאה מן המקרא מנוקד השם במשקל המקרא.

השם רְבִי ביוּדִית לא מצא חן בעיני משכילים, והתנגדו לקריאת הר' בסגול בלימוד הספרות הישנה. לא ידעו שזוהי הגייה ישנה, הנמצאת כבר בכתובת יוונית מבית הקברות היהודי של יפו. גם בכ"ק מנוקדת הר' של קיצור השם בסגול במסכתות הראשונות של סדר ורעים. אף במחזור וורמיזא נמצאת תנועת e תחת הר'.

שונים אנו במסכת אבות פרק ה': גמרו... שלא ליטול את החלה רעב של כליה בא לעולם. רגילים אנו לקרוא פְּלִיָה במשקל חֲנִיָה, הֲנִיָה. בכ"ק וכן במחזור וורמיזא וגם באחד השירים של ר' שמואל הנגיד ניקוד השם הוא פְּלִיָה. השם בצורתו זו נשמר גם ביוּדִית: קְאִלִיע (קְאִלִיע מאכען) = פְּלִיָה. הקמץ שבין שתי תנועות נתבטל על דרך פְּרִשָה-פְּרִשָה; פְּלִיָה-פְּלִיָה, וכן מתבטל בפי אשכנזים הקמץ בשמות תּוֹסְפוֹת-תּוֹסְפוֹת, מוֹסְדוֹת-מוֹסְדוֹת.

המלה עָרְב במובן אחראי לתשלומים וכדומה (אומרים היום עָרְב) והשם המופשט מזה עָרְבוֹת גרמה קשיים למחברי המילונים האשכנזיים, מכיוון שבקריאה האשכנזית אין משמיעים את התנועה האחרונה של המלה, כפי שהזכרתי. קראנו עָרְב ולא ידענו, מה היא תנועת הר'. תימנים קוראים עָרְב-עָרְבִים במשקל דִין-דִינִים, ספרדים, בני עדות המזרח ואיטלקים קוראים עָרְב בשני קמצים, בכתבי הגאונים נמצא "עראבך לעראבא צריך". חקירה במסורת האשכנזים במלה זו העלתה, שבדורות שעברו היתה הר' נתגית בקמץ.

אף לקביעת משקלים למלים מקראיות אפשר להיעזר במסורת הדיבור. במלה נְדִינָן (יחזקאל טז, לג) מפקפים המילונים במשקל השם. יש כותבים נְדָן או נְדָן, ומילון גוניוס-בראון

רושם נָדָן, נָדָן או נָדָן. ביוֹדֵית אומרים נָדָן הַבֵּא מִן נָדָן, בשינוי הטעמת מלרע למלעיל ובהגיית הקמץ הספרדי, שנתקיים בפי האשכנזים עד המאה השלוש עשרה-הארבע עשרה, כמו במלים סָדִין במקום סָדִין, בעלי-פְּתִים, וכדומה.

שם שני, שאין משקלו ברור בעברית המקראית הוא סָגְנִים (ירמיה נא, כג). מילונים מקראיים רושמים סָגְן. ברם אנו קוראים בל"ח סָגְן-סָגְן (כמו חָדֵר-חָדֵר). כך נמצא בניקודים ישנים, וביוֹדֵית מערבית קוראים לגנאי העומד לשולחן קריאת התורה עומד סָגְן (= עומד כסָגְן, ער שטעה סָגְן), ביטוי של יהודי גרמניה בדור האחרון, הנמצא כבר בפוסקים במאה החמש עשרה. לבסוף דברים על מעטים הפֹּנוּיטִיקָה של האשכנזים בלשון חכמים ובעברית שביודית. לפרקים קרובים אינה מתאימה לזו של המקרא, אלא יש בה מסורת ישנה שבעברית הבלבית. אומרים אנו תִּפְףָּ וְלֹא תִפְףָּ, תִּפְפָּוּד (אֲפִפְּבוּד/עַר מַעֲנֵשׁ = אדם מכובד). בפיוסו כפוסו בפעסו, פְּדַת-וּפְדִין. בניקוד הבלבלי ובדפוסים אשכנזיים ישנן צורות כאלו. תִּפְפָּ נמצא במאה השש עשרה בהמתורגמן של ר' אליהו בחור, גם במחזור אלטונא, תקל"ב. לִפְפָּ נמצא בניקוד בבלבי בתורת כהנים, וכך מקובל אצל התימנים ואנו אמרנו בליל הסדר בבית אבא לִפְפָּ אנהנו חייבים להודות. בכמה פרטים ניצחו המדקדקים גם את השמרנים שבשמרנים, וצורות אלו נעלמו מן הדפוסים האחרונים.

הדוגמאות שהבאתי אינן אלא מעט מאוצר הלשון שלאחר המקרא, שטעו בהן נקדנים בימי הביניים ובזמן החדש. תורת הדקדוק שהתחילו מתעסקים בה בסוף האלף הקודם היא תורת הלשון הקלאסית של עצמו, תורת לשון המקרא. לשון חכמים כמעט שלא הייתה אוֹבֵיִקָּט למחקר. ראשוני המדקדקים ידעו שאין כל דרכי לשון חכמים מתאימות לדרכי לשון המקרא. אולם בין המדקדקים האפיוניים היו הרבה שלא שמו לב לכלל הגדול שכבר לימדו ר' יוחנן: לשון תורה לעצמה, לשון חכמים לעצמן, וכשנודקו לנקד את המשנה, את התפילות ואת הפיוטים, סברו שקריאת העם אי אפשר לסמוך עליה, ועפ"ר משובשת היא. כינוס דרכי ההגייה של אוצר הלשון שלאחר המקרא בפי כל העדות בלימודם בספרות הישנה וכינוס העברית שבלשונות הדיבור הלוועזיות, בייחוד של יודית, יתרמו הרבה לחקר העברית שלאחר המקרא, שהיא אחד היסודות של העברית החדשה.

נשיא המדינה, הא' ש"ז שזר: רק מלים ספורות כנגד המברכים. לא תתפלאו, שאיני זוכר את ראשיתו של ועד הלשון. עד כדי כך עוד לא זקנתי. אולם נודע לי עתה, שאני בן-גילו של ועד הלשון. איני יודע איך לתרגם לעברית את המלה הרוסית повесник שפירושה: בן-גיל (קריאה: גִּילֵאי). במלה זו משתמשים רק לגבי ילדי בית-הספר והצבא. יש צורך במלה הרבה יותר מדויקת. בכל אופן, ממני אין אפוא לקוות לזיכרונות על ימי הקמת ועד הלשון, אבל אני זוכר את המאבק על עברית נכונה, המבוטאת כראוי.

מצאתי את פונקסי, שרשמתי בו רשמיי למחרת בואי לארץ. היה זה בשנת תרע"א, בתמוז, (כלומר, בדיוק לפני 59 שנים). באתי אז לארץ-ישראל בפעם הראשונה ורשמתי למחרת היום בפונקסי כמה דברים, קודם-כול על שמחתי שהגעתי לארץ; הייתי ביפו והגעתי לתל-אביב, וכתבתי שם, שאני תפילה לקדוש-ברוך-הוא, שיעזור לי לעמוד בפני שני קשיים, שנראו לי אז חמורים מאוד, ומי יודע אם אוכל להתגבר עליהם, ואם חלילה אכשל בהם, עלולים אלה להיות הדברים שיגרשו אותי חלילה מארץ-ישראל. ומה היו הקשיים האלה? ראשית, היה זה החמסין. הגעתי לארץ בשלתי תמוז, והיום היה לוהט מאוד, ואני באתי מבירת הצפון, מפטרוגראד הקרירה, ונפלתי היישר ליום שרב לוהט של תמוז בארץ-ישראל. היסטתי, אם בפני מכשול זה אצליח להחזיק מעמד. ויותר משחשתי בפני החמסין, ובהלתי מפני ההברה הספרדית, שלא ידעתי עליה ולא כלום. חשבתי: אתגבר על מכשולים רבים. לא פחדתי מפני

עבודה ומפני דאגות פרנסה. אבל ההברה הספרדית, זו המשבשת את לשוני ונוטלת ממני את כל ביטחוני, איך אכבוש אותה? ואני באתי הנה עלם, שחשב את עצמו לבן-תורה, נואם עברית וכותב עברית, ופתאום הלשון שלי מתפתלת בפי, ואינני יכול לבטא מה שאני רוצה – כאן אני, כאילו איבדתי את כל ביטחוני בעצמי וביום המחרת שלי.

עד היום אני אסיר תודה לאדם אחד, שאינני יודע אם היה חבר ועד הלשון, אבל הוא היה ממונה על לימוד הלשון העברית בנימנסיה הרצליה, אדון לְדָרָר קראו לו. אחר כך חיפשתי ולא מצאתי עוד. אני אסיר תודה לו מאוד על החסד הרב שגמל אתי שניים-שלושה ימים ראשונים בארץ שהוא בילה אתי, ושאהריהם חזר בי ביטחוני בלשוני. הוא היה ממונה מטעם מנחם עינקין ז"ל על קבלת עולים חדשים, והיה משניח על הפנימייה אשר לגימנסיה העברית. הוא היה מנוסה בקשיי הברה, שהתאונו עליהם בפניו, והוא מיד בא לעזרתי, דיבר על לבי שלא אבהל, שאלה הם מכשולים קלים, שידוע עברית מילדותו כמוני עתיד להתגבר עליהם על נקלה. והוא רשם לפני – והפנקס עדיין נמצא אצלי – את הכללים, כיצד צריך לבטא את המלים בהברה ספרדית. אני זוכר, שתפסתי מיד דברים כמו ביטוי הקמץ כמו פתח, אבל הוא התחיל לספר לי על "קמץ-גדול" ו"קמץ-קטן", ש"קמץ-גדול" צריך לבטא א, ו"קמץ-קטן" – או, ואני ברצותי להגיד משהו, צריך הייתי תמיד לחשוב קודם, איזה קמץ הוא זה אשר לפני, ובילדותי לא הייתה לי רגישות לדקדוק, ולא הייתה לי תחושה לעניין. הייתי אומר "אָוּנִי", ולא "אֹוּנִי". לא השכלתי להבחין מיד, היכן כאן ה"קמץ-הגדול" והיכן ה"קמץ-הקטן".

חששתי, שבפני מכשול מבלבל זה לא אעמוד. ובכל זאת, הודות להוראותיו של אדון לְדָרָר, הרשיתי לעצמי, כעבור שבוע ימים, להרצות בחולות יפו, באספת פועלים, בעברית וגם בהברה ספרדית. המאמץ הזה נמשך בסך הכול שבוע ימים, אבל שבוע זה היה לי "ככור עזי" וכמעשה נסים.

פה יושב חבר שלי מאותן השנים, ברוך שמו, וברוך יהיה. הוא היה אז אתי יחד באודיסה בעלותי לארץ-ישראל.

כאשר שבתי כעבור ארבעה חדשים לפטרבורג, הרציתי כבר בעברית בפני חברת חובבי שפת עבר, בנשיאותו של רבי, הד"ר בוקי בן יגלי, על רשמני נסיעתי לארץ-ישראל. לפתע צץ לי בר-פלוגתא חריף מאוד, שלא פיללתי לו כלל, ועד היום עודני זוכר את חרדתי להסתבך בוויכוח עם בר סמכא נערץ עליי כמוהו. רק עכשיו ב"לקט תעודות" מצאתי את המאמר שלו, והוא ביסס את התנגדותו לדבריי בהברה הספרדית כראוי – היה זה המשורר שאהבנוהו כולנו מאוד, שאול טשרניחובסקי. הוא דיבר ברטט נגד ההברה הספרדית "שבדינו מלבנו" "לקלקל את יפי השפה" שלנו. אילו היה אומר את הדברים האלה בשבוע הראשון לבואי לארץ, הייתי אני חסידו ונושא כליו בעניין, אולם כיוון שהוא אמר זאת זמן רב לאחר מכן, ואני כבר חשתי את עצמי חזק גם בדיבור זה, וידעתי, שעל קושי זה יכול כל יודע עברית להתגבר על נקלה, לא יכול עוד טשרניחובסקי להשפיע עליי. עד שהוא התרגז מאוד ואמר: זה מכער את הלשון, ואז נסתתמו טענותיי. פה לא יכולתי לעמוד אתו בוויכוח. הוא – המשורר, איש האסתטיקה בספרותנו, האיש שהיה נושא דגל היופי היווני – ומה לא היה טשרניחובסקי באותם ימים בשבילנו כסופר עברי? ואם הוא גוער בנו ומכריז, שזה מכער את הלשון, ואי-אפשר לכתוב שיר עברי כראוי, משום שההברה הספרדית היא בעוכרי היופי של השיר העברי, אני זוכר שידעתי, כי להתווכח אתו לא אוכל. אבל לא קיבלתי את דעתו וניסיתי מיד לכתוב שיר, וכבר בצורה שבה נחוץ לדבר בעברית, ובנפשי ידעתי, שגם על כך אפשר להתגבר. וכשהעמדת נגד קטרוגו האסתטי את הנימוק הלאומי של איחוד העדות, וגם טענתי, כי שוללי הספרדית איחרו את המועד, ארץ-ישראל כבר פסקה הלכה, ובית-הספר כבר חרץ את משפטו – הרגשתי, כי לא ניצחתי.

אני יודע, שכלל עוד לא גמלה התודה הראויה, שמדינת ישראל חיבת למניחי הלשון, למרחיבי הלשון, למשפרי הלשון, לכל אלה שעמלו לשים את הלשון העברית כשפה חיה בפיו ולהפוך אותה לכלי אמיתי של שפת עם. ואין כלל ביטוי לתודה הגדולה, החבויה בנפש האומה ובנפש המדינה לכל נושאי השובל של העברית ומביאי העברית לדרגה כזו, שהיא זכתה להיעשות לשפת המדינה, לשפת הנוער, לשפת הלימוד, לשפת המדע ולכל מה שיש בקרבנו היום.

אבל עם כל גל של עלייה, או עומדים בפני אותם הקשיים: איך להנחיל את הלשון לדור החדש, לעולה החדש, לגל החדש של העולים? איך לרתק את כל הגלים יחד ולהנחיל להם את השפה בדיוקה, ביופיה ולא לשבש אותה על-ידי כל מיני סירוסים ולוקאליים, ההולכים ובוקעים מנקיקים שונים של הלשון האחת של עם מפורד.

אני יודע על הרבה ניסיונות שנעשו בעניין זה. כל כמה שלא נזכור ולא נודה למייסדי ועד הלשון ולממשיכי – לא נצא ידי חובתנו. כמעט שאיננו מכירים שום כוח אחר בחיי תרבותנו, שכה סייע לגיבושה של המדינה ויצק לתוכה כוחות איתנים לאחדה ולחזקה, כמו השפה הנקייה ומנחיליה. ועד הלשון עשה הרבה, בצורתו בעבר ובצורתו בהווה, לאחר שהפך להיות אקדמיה – ואיני יודע, מה תיקן דווקא בחידוש לועזי זה, אבל הוא כאילו עלה שלב – אך עניין העברית, שהוא הנחיל לאומה, היה נכס כביר לפני קום המדינה, ולפני שהיו לנו עוד מחוקקי חוקים, היכולים ליצור דפוסים קבועים ומדויקים לאורחות חיים ומחשבה.

ואם אני בכל זאת נטלתי את רשות הדיבור, הרי זה משום שרחש לכי דבר נועז, ואני חושב, שוועד הלשון (או, לכשתרצו: "האקדמיה ללשון העברית") אולי היו צריכים לשים לב ולחשוב על כך. עם ריבוי העולים מתרבים הנכשלים בעניין הקניית השפה. כל אחד בא מארצו ומשבש את הלשון לפי דרכו, לפי עברו ולפי היגיו. איני יודע כמה אנו צריכים להיות אסירי תודה למי שהחליט – ואיני יודע מי החליט ומתי החליט – שאין להדפיס סידור של תפילה בלתי אם כשהוא מנוקד. אולי יושבים פה חכמים שיגידו לי, אימתי ואיזה סופר או מורה הוראה בישראל אסר על הדפסתו של הסידור בלי ניקוד. לפי דעתי, צריך לגלות את שם האיש הגדול ההוא ולקשור כתרים לראשו, משום שהוא הציל את הלשון העברית בפי העם. העם מתפלל יום-יום, שלוש פעמים ביום, ואילו היה הכתב נדפס בלי ניקוד, כי אז היו השיבושים מרובים ומתרבים, והשפה לא הייתה נתונה בפניו. אבל מלות התפילות ניתנו, והן חיות ונאמרות ונמסרות מדור לדור בצורתה על תיקונה ועל נקודותיה. אין "ברוך שאמר" בשום מקום בלי "בְּרוּךְ שְׁאָמַר" ... כמה גלגולים והיגיונים ושיבושים היה כל עולה ועולה וכל מניין יכול להכניס בפיו בשעה שהיה מתפלל, אילו היה הניקוד מפולש. יש ואנו קשורים ועומדים בתוך הדבר הזה, אפילו שאין בו מסורת. המסורת הצילה לנו את החומש ואת כל הני"ך. כאן אנו יודעים, למי אנו חייבים תודה. היו חכמי המסורה והיו חכמי טבריה, והם קבעו כאשר קבעו לדורות. ואשר לסידור – כאן קבעו נעלמים, אנונימיים, אבל ברוכי יה, ואיננו יודעים כלל, למי אנו חייבים את התודה הזאת. אבל היהודי ידע יום-יום את "שמע ישראל" הרבה יותר מאשר את "חזון ישעיהו", וידעיה ברורה זו היא ששמרה על כך, שידע איש עברי לבטא את העברית בצורתה הנכונה, כנתינתה ולפי כל חוקיה בכל מקום שהוא.

איוו עניות מנוונת גברה בנו בדורות האחרונים, ואנו הרשינו לעצמנו בזמנים האחרונים, בשל קמצנות ודקדוקי עניות, בשל עמידה על הפרוטות – לבטל את הניקוד! יום-יום קוראים רבבות ומאות אלפי יהודים את העיתון העברי, והעיתון איננו מנוקד, והוא בלי משים הופך להיות כלי מפיץ שיבושים ועם-הארצות לכל עולה ועולה. עם כל רצונו של העיתון לשמור על יופיית של הלשון ועל שיפור הלשון, הוא כלל איננו מרגיש, שמתוך חוסר הניקוד שלו הוא הולך ומפיץ שגיאות וסילופים.

אינני יודע, אם הסידור הלא-מנוקד היה יותר יקר או לא, או שמא דווקא גם בשל כך הסידור כה נפוץ בכל בית בישראל. אין שום ספר בישראל יכול להתחרות עם סידור התפילה בהפצתו, בהמון מהדורות הדפסותיו, במחירו הוול, בהיותו מצוי בפי כל בית וכל מגיין בישראל, אף כי הוא הולך ונדפס דווקא בניקוד, אותו ניקוד, שעליו אומרים לנו כל "המומחים", כי הוא מייקר ואינו פראקטי, ואי-אפשר כלל לשאת בהוצאות הנוספות המופרות הכרוכות בניקוד. היה איזה חוש יהודי מיוחד, שאולי יש להודות לו יותר מאשר לכל החשבונות המפוכחים של אנשי מעשה, שמתוך דרך-ארץ מיוחד במינו שמרנו על השירה, ואין שיר בישראל נדפס בלי ניקוד. אותם מו"לים, בעלי עסק, אותם אנשי מעשה, שכאילו מתאכזרים לכל משפט עיוני או סיפורי, שדווקא יהיה נדפס בלי ניקוד, הם כולם כאילו מתבטלים מתוך הערצה ודרך-ארץ מסורתיים בפני השיר. באמצע כל הגיליון, שהוא כולו מלא קמשונים וחרולים, מתנוסס השיר, בהרחבה ובכבוד ובווהר בכל נקודותיו. מי החליט על כך? בכל אופן, תודת האומה נתונה למחמיר הנעלם ההוא.

אני חושב, שכל האמצעים, שניסו לנקוט כדי לחנך לעברית בלי ניקוד, כל ההתחכמויות והפאליאטיבים הללו לא עמדו לנו עד עכשיו ולא יעזרו לנו. עם כל גל חדש של עלייה, אנו עומדים מחדש בפני אותה תעודה, ונודה בגלוי, כי לא תמיד אנו ממלאים את שליחותנו שהוטלה עלינו, כראוי ללשונו ולעמנו.

אמש נפתחה פה בירושלים ועידת ההסתדרות. ראש העיר ירושלים, בדברי ברכתו לוועידת ההסתדרות, אמר, שהוא מבקש ותובע, שעכשיו יקום עיתון עברי בירושלים. אני חושב, שהאקדמיה ללשון העברית בישיבתה זו צריכה להוסיף ולשכלל את ההצעה הנכונה הזאת ולומר, שנחוץ להוציא בירושלים עיתון יומי גדול, שלם ומלא, לא דווקא לדרדקי, אלא למבוגרים – ובניקוד. ויעלה הדבר כמה שיעלה. במשך השנים יצא הפסדו בשכרו.

אודה, אני נושא את המחשבה הזאת בלבי כבר שנים רבות. ישבתי בוועדות שונות, ואני יודע שהצד הטכני כבר סודר, וכי קיימת בהחלט אפשרות להדפיס את העיתון גם בלילה וגם במהירות הדרושה במכונת דפוס עם ניקוד, ולא נחוץ שהגדן שם יהיה למדן גדול ויוסיף חידושים ושגיאות חדשות. בתוך מכונת הסידור ישנן האותיות עם קמץ, חירק, סגול ושאר התנועות, והוא רק צריך להציב את התיבה המלאה לפניו ולסדר את האותיות כך, שהכול יידפס בעברית מנוקדת. ואפשר להדפיס זאת כך, שהעיתון לא יאחר להופיע. נחוץ, כמוכּן, להחליף את המכונות. בפעם הראשונה המכונה עולה קצת יותר, צריך להעזיז ולהסתלק מהמכונות הקיימות, שבין כך וכך ברובן כבר התיישנו, ולבנות מכונות חדשות. מה גם שאנו עומדים ליצור בירושלים דפוס חדש בשביל העיתון החדש; הבה ניצור את העיתון החדש מלכתחילה בצורה מנוקדת וניתן לקורא, המחפש את העיתון יום-יום – והוא מוכרח לקרוא בעיתון, על המלחמות ועל ריב המפלגות ועל עסקיו ושאר הידיעות והחדשות – עיתון המודפס בצורה מנוקדת ומשופרת, והקורא יקרא יום יום ויתרגל לכך, ולא ישתבש עוד ולא ישבש את האחרים.

אני רוצה להגיש לכם כשי את ההצעה הזאת: להוציא עיתון יומי עברי בירושלים, כשהוא מנוקד ניקוד מלא ומדויק. יכול להיות, שזה ישווה את כבוד הפרוה עם כבוד השירה, ומובטחני שגם המשוררים לא יתלוננו על כך.

אני מאמין גדול בעלייה חדשה. אני רואה לנגד עיני את העולים הבאים אלינו גלים-גלים. אני יודע, שהגלים העומדים לבוא עכשיו מביאים עמם עולים, שאינם יודעים עברית כלל. השפה שאנו ניתן בפיהם תהיה השפה השוררת במדינה. אם ניתן להם להעלות כל מיני שיבושים וחרולים, נהרוס את היבול הגדול שאין ערוך לו, שיצרנו לנו כאן במולדתנו העתיקה והנצחית.